

Τι είναι λοιπόν εντέλει η πόλη σκηνή και με ποιον τρόπο μπορεί να αρχίσει να ανατρέπει την πόλη οθόνη;

Η πόλη σκηνή δεν είναι μια τοπική πόλη. Δεν διέπεται από κανόνες που πρέπει να ακολουθηθούν. «Είναι μια πόλη υβριδική, πόλη ανομοιογενής, πόλη εφήμερη συχνά, πόλη όπου η ανάδειξη του έτερου και η επιβεβαίωση του ίδιου αναμετρώνται». Σε αυτό το βιβλίο ο Σ. Σταυρίδης επιτυγχάνει όχι μόνο να αναλύσει τις θεωρίες για την εικόνα και τη σχέση τους με την πόλη, ξεναγώντας μας «από την κατοίκηση της εικόνας στη θεατρικότητα της κατοίκησης», αλλά και να συνδέσει αυτές τις θεωρίες με τις σύγχρονες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν οι δυτικές κοινωνίες όπως το φαινόμενο της μετανάστευσης, αλλά και αυτό της παγκοσμιοποίησης και των επαναστατικών κινημάτων. Με γλώσσα απλή, αλλά σε καμιά περίπτωση απλοϊκή, ο Σ. Σταυρίδης συνδέει όλες τις θεωρητικές αναφορές του έτσι ώστε να καταλήξει στη σύγχρονη πραγματικότητα. Μια πραγματικότητα όπου καθένας και καθεμιά καλείται να περάσει από την «εξανασκαμμένη εξομοίωση και την πειθήνια αναπαραγωγή» στην αλληλεγγύη και τη «συνομολογούμενη παγκοσμότητα». Και για να γίνει αυτό εφικτό, πρέπει πάνω απ' όλα να δημιουργούνται κατώφλια. «Κατώφλια στο δημόσιο χώρο, κατώφλια στο δημόσιο χρόνο, κατώφλια στη σκέψη και τα συναισθήματά μας».

Το βιβλίο του Σταύρου Σταυρίδη διακρίνεται από μια εξαιρετική δομή και ενότητα. Παρά τις πολλές θεωρητικές αναφορές (από τον Φουκώ και τον Μπουρντιέ έως την αρχαία ελληνική μυθολογία) το βιβλίο δεν πλατειάζει και δεν χάνει την ενότητά του. Αυτό συμβαίνει γιατί κυριαρχείται από μια κεντρική θεώρηση, την οποία όλες οι άλλες έρχονται να ενισχύσουν και να στηρίξουν. Η θεώρηση αυτή δεν επιχειρεί να δώσει μια ερμηνεία για την εικόνα της πόλης. Η πόλη εδώ δεν είναι μόνο το χτισμένο περιβάλλον (και η συμβολική

του ερμηνεία). Είναι κυρίως οι ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις. Οι αναγνώστες του βιβλίου ακολουθούν μέσα από την ανάγνωση μια σαφή πορεία. Μια πορεία που περιγράφει τη δυνατότητα μετάβασης από μια «μορφή» πόλης σε μια άλλη. Το ενδιαφέρον κορυφώνεται στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου. Η πορεία δεν τελειώνει εκεί, αλλά (για να χρησιμοποιήσουμε τη συμβολική του βιβλίου) φτάνει σε ένα «κατώφλι». Σ' αυτό το «κατώφλι» παρουσιάζεται στους αναγνώστες η δύναμη του χειραφετητικού οράματος του Σταύρου Σταυρίδη για την πόλη.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΡΑΛΗ
Υποψήφια Διδάκτωρ ΕΜΠ

Bjorn Lomborg

The Skeptical Environmentalist

Cambridge University Press,
2001, σελ. 515

Το βιβλίο του Bjorn Lomborg *The Skeptical Environmentalist* (Ο σκεπτικιστής οικολόγος), που κυκλοφόρησε το 2001 στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Cambridge University Press, αποτελεί αναθεωρημένη μετάφραση του πρωτοτύπου που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1998 στη Δανία με τον τίτλο *Verdens Sande Tilstand*. Η αγγλική έκδοση προκάλεσε σε παγκόσμιο επίπεδο τη θύελλα αντιπαράθεσεων που είχε προκαλέσει το πρωτότυπο κείμενο στη Δανία. Υποστηρικτές, και κυρίως αντίπαλοι, των απόψεων του Lomborg έχουν ξεκινήσει έναν έντονο διάλογο σε όλα τα μέσα, εφημερίδες, επιστημονικά και ευρύτερης κυκλοφορίας περιοδικά και το διαδίκτυο (π.χ. *Guardian*, *Foreign Policy*, www.lomborg.com, www.anti-lomborg.com, <http://news.bbc.co.uk>).

Είναι ίσως χαρακτηριστικό ότι το διεθνούς κύρους επιστημονικό περιοδικό *Scientific American* συγκάλεσε μια επιστημονική επιτροπή ειδικών για τα επιμέρους θέματα με τα οποία καταπιάνεται ο Lomborg για να συζητήσουν τα επιχειρήματά του, ενώ το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum) τον αποκάλεσε «Παγκόσμιο Ηγέτη του Αύριο» (Global Leader of Tomorrow) για το 2001.

Αλλά ποιος είναι ο Lomborg και πώς έφτασε να γράψει ένα από τα πιο πολυσυζητημένα βιβλία για το περιβάλλον; Ο Lomborg είναι καθηγητής Στατιστικής στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Aarhus στη Δανία και, όπως διατείνεται ο ίδιος στην εισαγωγή του βιβλίου του, πρώην αριστερός οικολόγος και μέλος της Greenpeace. Με αυτές του τις ιδιότητες, και με αφορμή ένα άρθρο του γνωστού συντηρητικού αμερικανού οικονομολόγου Julian Simon, ο οποίος υποστηρίζει ότι δεν συντρέχει κανένας λόγος ανησυχίας για το περιβάλλον, ότι η κατάσταση της ανθρωπότητας βελτιώνεται διαρκώς και ότι όπου υπάρχουν προβλήματα η οικονομική ανάπτυξη οδηγεί αυτόματα στη βελτίωσή τους, αποφάσισε να εξετάσει τα διαθέσιμα στοιχεία για να αντικρούσει την, όπως αναφέρει, «δεξιά αμερικανική προπαγάνδα». Κατέληξε ωστόσο στο πολύ αισιόδοξο συμπέρασμα ότι ο κόσμος μας είναι καθαρότερος, υγιέστερος, πλουσιότερος και με δυο λόγια καλύτερος παρά ποτέ, και σύμφωνα με όλα τα στοιχεία θα συνεχίσει να βελτιώνεται τόσο στον ανεπτυγμένο όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Έτσι, το βιβλίο αποτυπώνει την «Πραγματική κατάσταση του πλανήτη», όπως αναφέρεται στον υπότιτλο, κάνοντας προφανή αναφορά στην απαισιόδοξη ετήσια έκθεση του Worldwatch Institute *Η κατάσταση του πλανήτη*, η οποία μεταφράζεται περιοδικά και στα ελληνικά (π.χ. εκδ. Σαββάλας 1997, επιμ. Μ. Μοδινός). Το βιβλίο καταγγέλλει αυτό που ονομάζει «λιτανεία», δηλαδή την

ψευδοεπιστημονική κινδυνολογία των περιβαλλοντικών οργανώσεων και των ΜΜΕ για την υποτιθέμενη καταστροφή του περιβάλλοντος, την κατάρρευση των οικοσυστημάτων και τους κινδύνους που αυτά συνεπάγονται για τον άνθρωπο. Η διαστρέβλωση αυτή της πραγματικότητας επηρεάζει τις πολιτικές αποφάσεις και οδηγεί σε λάθος κατανομή περιορισμένων πόρων, με περιττές δαπάνες για το περιβάλλον, τη στιγμή που εγκατομύρια άνθρωποι χρειάζονται άμεση παροχή βοήθειας για καλύτερη διατροφή, υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση.

Η κριτική του Lomborg κατά της «λιτανείας» επικεντρώνεται σε τέσσερα καίρια ερωτήματα, σε καθένα από τα οποία αφιερώνεται και ένα τμήμα του βιβλίου:

1. Πώς μεταβάλλεται η ανθρώπινη ευημερία με το χρόνο;
2. Αρκούν οι φυσικοί πόροι για να διατηρηθεί η σημερινή ευημερία και στο μέλλον;
3. Πόσο απειλεί η ρύπανση την ανθρώπινη ευημερία;
4. Πόσο σημαντικά είναι τα «προβλήματα του αύριο» και πόσο θα απειλήσουν την ευημερία μας;

Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι ότι η συνολική κατάσταση της ανθρωπότητας είναι καλύτερη από ποτέ άλλοτε, καθώς ζούμε περισσότερο και είμαστε πιο υγιείς, τρώμε καλύτερα, εργαζόμαστε λιγότερο, έχουμε καλύτερη εκπαίδευση και απολαμβάνουμε περισσότερα αγαθά και ανέσεις. Αυτό ισχύει τόσο για τις ανεπτυγμένες όσο και για τις αναπτυσσόμενες χώρες, αφού παντού τα ποσοστά, αν και ίσως όχι οι απόλυτοι αριθμοί, έχουν βελτιωθεί. Η σημερινή ευημερία μπορεί να διατηρηθεί και στο μέλλον και μάλιστα να αυξηθεί και να επεκταθεί, καθώς δεν είναι αλήθεια ότι υπερεκμεταλλεύομαστε τους φυσικούς πόρους. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας και λόγω των νόμων της οικονομίας σήμερα υπάρχουν περισσότερα γνωστά αποθέματα πετρελαίου και άλλων μη ανανεώσιμων πόρων σε σχέση με τη δεκαε-

τία του '70, και οι προβλέψεις του «Club της Ρώμης» διαψεύστηκαν παταγωδώς. Επίσης, δεν ασκούμε υπέρμετρη πίεση στους ανανεώσιμους πόρους (έδαφος, νερό κ.λπ.) και υπάρχει επάρκεια τροφής, καθώς η αγροτική παραγωγή στις αναπτυσσόμενες χώρες αυξήθηκε κατά 52% από το 1961 έως σήμερα. Η καθημερινή πρόσληψη θερμίδων στα φτωχά κράτη αυξήθηκε από 1.923 θερμίδες το 1961 σε 2.650 το 1998, με πρόβλεψη για 3.020 το έτος 2030. Επίσης, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού, από 2% το χρόνο, έπεσε σήμερα στο 1,26% και σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ θα βρίσκεται στο 0,46% το 2050. Με τον ίδιο τρόπο, και σε αντίθεση με τις επικρατούσες απόψεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων, τα δάση του πλανήτη δεν μειώνονται, αλλά η συνολική τους έκταση παραμένει σταθερή.

Στο τρίτο ερώτημα ο Lomborg απαντά ότι η ρύπανση δεν αποτελεί σημαντική απειλή για την ανθρωπότητα. Η ποιότητα του αέρα στις πόλεις της Ευρώπης είναι πολύ καλύτερη απ' ό,τι στις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης, ισχυρισμός τον οποίο στηρίζει με ιστορικές περιγραφές για το Λονδίνο. Το ίδιο ισχύει και για την ποιότητα των υδάτων, που στις ανεπτυγμένες χώρες είναι σημαντικά καλύτερη σε σχέση με το παρελθόν. Αυτό οφείλεται στην ανάπτυξη της τεχνολογίας αλλά και στη φυσική τάση της οικονομικής ανάπτυξης να οδηγεί σε καλύτερο περιβάλλον. Όταν δηλαδή οι κοινωνίες πλουτίζουν, αποκτούν την πολυτέλεια να πληρώσουν τη βελτίωση του περιβάλλοντος. Αυτή η τάση, με τη μορφή κανόνα, θα εκδηλωθεί στο μέλλον και στις αναπτυσσόμενες χώρες, που σήμερα πλήττονται από υψηλές συγκεντρώσεις ρύπων, καθώς οι τελευταίες ακολουθούν με κάποια καθυστέρηση την ιστορία των βιομηχανικών χωρών και της ανάπτυξής τους. Τέλος, δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία που να συνδέουν τη ρύπανση και την όξινη βροχή με την καταστροφή των δασών, ούτε την ατμο-

σφαιρική ρύπανση με τις αλλεργίες και το άσθμα.

Στο ερώτημα για τα «προβλήματα του αύριο», που απασχολεί και ένα σημαντικό τμήμα του βιβλίου, ο Lomborg καταπιάνεται με θέματα όπως η «φοβία των χημικών» (π.χ. φυτοφάρμακα και μμιητές ορμονών), η απώλεια της βιοποικιλότητας και οι κλιματικές αλλαγές. Καταλήγει ότι οι φόβοι για την επιβάρυνση της ανθρώπινης υγείας από τα χημικά που διαχέονται στο περιβάλλον είναι υπερβολικοί και δεν τεκμηριώνονται από τα επιδημιολογικά στοιχεία, ότι ο ρυθμός εξαφάνισης των ειδών έχει υπερεκτιμηθεί, και ότι τα αποτελέσματα των κλιματικών αλλαγών θα έχουν κάποιο οικονομικό κόστος αλλά δεν θα είναι καταστροφικά.

Αυτή η σειρά επιχειρηματολογίας χαρακτηρίζεται από κάποιες θεμελιώδεις αδυναμίες. Ο Lomborg στηρίζει τα επιχειρήματά του με τον εντυπωσιακό όγκο των περίπου 3000 υποσημειώσεων και αναφορών που περιλαμβάνονται στο βιβλίο. Ωστόσο οι περισσότερες αφορούν δευτερογενή βιβλιογραφία και παλαιότερα δεδομένα και απόψεις που συχνά έχουν ήδη εγκαταλειφθεί από τις κυριότερες τουλάχιστον περιβαλλοντικές οργανώσεις, πόσο μάλλον από την επιστημονική κοινότητα. Ακόμη και κείμενα του γνωστού συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας Isak Asimov επιστρατεύονται προκειμένου να επιτευχθεί μια εντυπωσιακή ανατροπή. Έτσι, συχνά ο συγγραφέας κυριεύει εγκαταλελειμμένα ή και ανύπαρκτα κάστρα! Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα κεφάλαια για την εξάντληση του πετρελαίου και των μεταλλευμάτων. Προς τι τόσες σελίδες για να πειστεί ο αναγνώστης ότι το πετρέλαιο δεν θα τελειώσει τα επόμενα 50 χρόνια; Κανείς «οικολόγος» δεν έχει υποστηρίξει κάτι τέτοιο από τις αρχές της δεκαετίας του '70, μια περίοδο όπου περίπου όλοι — κυβερνήσεις, επιχειρήσεις και ΜΜΕ — πίστευαν ότι η ανθρωπότητα βρίσκεται μπροστά σε μια ενεργειακή κρίση. Εξάλλου το

οικολογικό κίνημα είναι αυτό που πρώτο υποστήριξε την άποψη ότι έχουμε αφθονία ενέργειας από τον ήλιο, αλλά δεν χρησιμοποιούμε τις κατάλληλες τεχνολογίες για την αξιοποίησή της. Ο Amory Lovins στο βιβλίο του *Soft Energy Paths* έγραφε για τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την αξιοποίηση εναλλακτικών ενεργειακών πόρων όταν ο Lomborg ήταν 11 ετών!

Χαρακτηριστικό της τάσης του Lomborg να χρησιμοποιεί τα βέλη της ικανότητάς του στη στατιστική ενάντια σε λάθος στόχους είναι το κεφάλαιο για τα στερεά απόβλητα, μόλις τρεισήμισι σελίδες για ένα από τα πιο κρίσιμα προβλήματα που απασχολούν τη σύγχρονη περιβαλλοντική πολιτική και έρευνα. Στο θέμα αυτό ο Lomborg βασίζεται κυρίως σε στοιχεία του μέντορά του Julian Simon και υποστηρίζει ότι η αύξηση της παραγωγής στερεών αστικών αποβλήτων στις ΗΠΑ κατά 45% από το 1960 δεν είναι ανησυχητική, καθώς, αν συνυπολογιστεί η αντίστοιχη αύξηση του πληθυσμού, η πραγματική κατά κεφαλήν αύξηση είναι μόνο 13%. Με μια σειρά «δημιουργικών» υπολογισμών αποδεικνύει ότι όλα τα αστικά απόβλητα των ΗΠΑ για τον 21ο αιώνα χωράνε σε έναν κύβο εμβαδού 18 τετραγωνικών μιλίων με ύψος 100 πόδια, ο οποίος καταλαμβάνει μόλις το 0,009% της συνολικής έκτασης των ΗΠΑ. Μα ποιος είπε ποτέ ότι το πρόβλημα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων είναι η επάρκεια χώρου για την ταφή τους; Μπορεί το θέμα να απασχολεί τους δημοτικούς άρχοντες που δεν μπορούν να βρουν κατάλληλους χώρους λόγω της αντίθεσης των δημοτών τους, αλλά αυτό είναι θέμα πολιτικού κόστους και δημοσίων σχέσεων. Ο προβληματισμός της επιστημονικής κοινότητας και των περιβαλλοντικών οργανώσεων εστιάζει στη σπατάλη φυσικών πόρων που καταλήγουν ως δημοτικά απόβλητα, στην τοξικότητα πολλών βιομηχανικών αποβλήτων, στην επικινδυνότητα των ραδιενεργών αποβλήτων και στις τεράστιες

ποσότητες οργανικών αποβλήτων που συνεισφέρουν στην κλιματική αλλαγή και ευθύνονται για τη νιτρορύπανση, θέματα που φαίνεται να διέφυγαν της προσοχής του Lomborg. Η αποτυχία του συγγραφέα να εστιάσει στην ουσία του ζητήματος των αποβλήτων εξηγείται αν εξεταστούν οι πηγές του: δύο συγγραφείς επιστημονικής φαντασίας και μια αναφορά του πρώην αντιπροέδρου των ΗΠΑ Al Gore.

Θα μπορούσαν να γραφούν πολλά ακόμη παραδείγματα που καταδεικνύουν τις επιμέρους αδυναμίες και την επιλεκτική χρήση στοιχείων στα μεγάλα θέματα που πραγματεύεται ο Lomborg, αλλά αυτό υπερβαίνει τους στόχους αυτής της παρουσίασης. Ο αναγνώστης παραπέμπεται στους αντίστοιχους δικτυακούς τόπους που οργάνωσαν το περιοδικό *Scientific American* (www.sciam.com) αλλά και οι ίδιοι οι συνάδελφοι του συγγραφέα στο Πανεπιστήμιο του Aarhus (www.au.dk/cesam).

Ένα γενικότερο πρόβλημα της προσέγγισης του Lomborg είναι ότι εστιάζει συχνά σ' ένα επιλεγμένο σύνολο συγκεκριμένων περιβαλλοντικών προβλημάτων για να εξαγάγει συνολικά συμπεράσματα για το σύνολο του περιβάλλοντος μέσα από υπεραπλουστευτικές γενικεύσεις. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι ο Lomborg δείχνει να αγνοεί τα ευρήματα της οικολογικής έρευνας τα οποία δείχνουν μια υποβάθμιση κάποιων βασικών οικολογικών συστημάτων (π.χ. του εδάφους) που στήριξαν την ιστορική βελτίωση περιβαλλοντικών δεικτών που χρησιμοποιεί (όπως η αγροτική παραγωγή). Πιο σημαντικό όμως είναι ότι όλη η ανάλυση του Lomborg διαχέεται από δύο αμφισβητήσιμες υποθέσεις: τα περιβαλλοντικά προβλήματα μετρώνται αποκλειστικά με όρους ανθρώπινης ανάπτυξης, και προτεραιότητα έχει η ικανοποίηση των «δικών μας επιθυμιών», ενώ θα πρέπει να αφήσουμε «τις μελλοντικές γενεές να φροντίσουν για τον εαυτό τους» (σ. 314). Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγι-

ση που αγνοεί τη διαγενεακή δικαιοσύνη βρίσκεται σε θεμελιώδη αντίθεση με τον γενικά αποδεκτό ορισμό της αειφόρου ανάπτυξης και δικαιολογεί ίσως τη μεγαλύτερη αισιοδοξία του Lomborg σε σχέση με τους περισσότερους επιστήμονες.

Συνολικά, η διαμάχη που προκάλεσε το βιβλίο του Lomborg αντανάκλα τη βαθιά αντίφαση στον πυρήνα του διαλόγου για τις περιβαλλοντικές πολιτικές: την ασυμμετρία ανάμεσα στους στόχους της «αειφορίας» και της «ανάπτυξης». Σε όσους έχουν κάποιο ενδιαφέρον γι' αυτό το διάλογο το βιβλίο μπορεί να φανεί χρήσιμο, όμως ο αναγνώστης θα πρέπει να διατηρήσει έναν υγιή σκεπτικισμό απέναντι στους ισχυρισμούς του Lomborg.

Λ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Τμήμα Γεωγραφίας

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Διαβάζετε το **αντί**
Κυκλοφορεί κάθε
δεύτερη Παρασκευή

Στις σελίδες του **αντί**
ένας πλούσιος
προβληματισμός για τις
πολιτικές εξελίξεις, για
την οικονομία, τα διεθνή
γεγονότα, για τον
πολιτισμό

αντί

Για μια διαφορετική
ενημέρωση